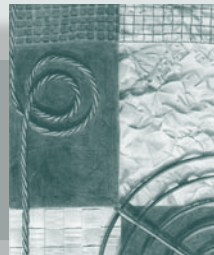

Elbeszéletlen történetek

Spira Veronika

Az osztály iskolát kerül (2. rész)

(Pedagógiai esszé)

További gondolatok az iskolakerülésről

Ha röviden jellemeznem kellene az iskolakerülés célját, akkor a közösséggé formálódás és az általam „kulturálódásnak” nevezett folyamatok szereplnének első helyen. Azt tapasztaltam, hogy a gyerekek nagy része életkörülményekben, mozgásszabadságban, sőt anyagi lehetőségekben is jóval előtte jár annak a szintnek, amelyben szülei felnőttek. Az új helyzet azonban újabb ellentmondásokat szül. A nagyobb lehetőségek korántsem szüntették meg azokat az igényeket, amelyeket a gyerekek a szüleikkel és nevelőikkel szemben támasztanak. Sőt megnőtt az egymáshoz közeledés, az egymással való értelmes emberi dialógus iránti vágy, annál is inkább, mert egyre nehezebben megvalósíthatónak tűnik. A szülők sok-sok ok miatt kevesebbet tudnak a gyerekekkel foglalkozni. Ezeknek csak egyike a megnövekedett elfoglaltság, a munkahely, a hivatás okozta lekötöttség. A másik ugyanilyen akadály az, hogy sok szülő feladja a reménytelennek látszó küzdelmet a gyereket naponta érő ingerek, hatások, befolyások, divatok ellen. Az a szülő, aki nem adja fel, igazi jó szándékkal, de sokszor módszereit tekintve helytelenül és erőszakosan állandó közelharcot vív gyermekével, hogy elfogadtassa a maga nézeteit. Bírálja véleményét, kifogásolja barátait, szidja szokásaiért. Nem ritka az olyan helyzet sem, hogy a szülő már maga is bizonytalan abban, mi lenne a helyes álláspont egyik-másik jelenséggel kapcsolatban. Vagy ha úgy érzi is, hogy tudja, nem biztos benne, hogy a gyerek számára is előnyös lenne, ha eszerint viselkedne. Nem távolodna-e el akkor nagyon is a kortársaitól, nem maradna-e magára. Mindegyik esetben a gyerek szellemileg, emberileg könnyen magára maradhat, nem talál segítséget, hogy élményeit feldolgozza. Bár természetesen a gyerekek rendelkezésére áll a sok információs lehetőség, a rádió, televízió, film. Ezzel azonban korántsem szűnt meg az igényük a kiscsoportos együttlétre, az őket körülvevő, hasonló problémákkal küszködők társaságára. Igénylik a saját élményeket, saját életet, saját sikereket és csalódá-

sokat, saját ráeszméléseket a világ eseményeire. És ez az a pont, ahol az „iskolakerülés” a maga közösségteremtő erejével (és egyáltalán azzal, hogy lehetőséget ad erre) fontos szerepet játszhat, hiszen teret ad mindazoknak az egymást, önmagukat és a világot megismerő szándékoknak, amelyeket külön-külön nehezebben valósíthatnának meg.

Az éleledő szem nyelvi bizonyítékaiból

Ahogy a *Naplót* (vagyis az első számú tárgyi bizonyítékot) forgatom, magam is meglepődöm, mennyire megismerték egymást, sőt azon is, hogy kialakult egy olyan nyelv is, amellyel egymásról csakis a *Napló*ban lehet írni. Elképzelhetetlennek tartom, hogy egy-két ironikus, kritikus megjegyzésen, ha élőszóban hangzik el, ne sértődött volna meg az érintett fél. Ilyen megjegyzéseket olvashatok:

„Barkochbázni kezdtünk. Éppen Berta Laci kérdezte Mukitól:

– Irodalomból tanultuk? Az elején?

Muki kérdéssel válaszolt:

– Kérdés, Te (!) mikor kezdted tanulni.”

Még az osztályfőnök sem maradt ki:

„Térképünkkel tájékozódunk, amelyet fordítva kellett tartani, hogy jól lássuk. A térkép egy útikönyvbe volt beragasztva. Elég nehéz lehetett, mert Vera néni így panaszkodott:

– Ezért az egy városért magammal cipeltem egész Magyarországot.”

Egy találó észrevétel:

„Következő állomásunk a Cifra malom volt, telis-tele volt zárt ajtókkal. Mit számít az I.a-nak a zárt ajtó, mikor közöttünk van Schlitter Ildi. Ő nekiugrott az egyiknek s az nyomban kitárult.”

A következő kis jelenet is emlékezetes:

„Nekivágtunk egy kerítésmászáshoz (!), a kényelmesek itt is kerültek, de a lényegen nem változtatott. Elsőnek Fóti Péter ért fel. K. tanár úr megkérdezte, mi van ott. Mire Fóti nagy bölcsen válaszolt: – Föld. – Ez akkor lenne érdekes, ha egy új földrészfelkutatására indultunk volna. Végre felért mindenki a hegyre, ahol semmi érdekes nem volt.”

Közvetlenül ezután így folytatódik a bejegyzés:

„S akkor zene ütötte meg Sós Ricsi nagy fülét s ezt rögtön közölte velünk is. Mi is felfigyeltünk rá.”

Még mindig a hegyoldalon, de már ereszkedőben lefelé:

„Akik a sziklán mentek, nem tudták mind vinni a szatyrot, ezért Kós Zsuzsi nyakába vette gondjait, illetve szatyraikat, Két keze már tele volt, alig élt. Segíteni akart sorstársának, Kovács Sanyinak, s ezért Wimit megkérte, segítsen vinni a csomagokat, mire Wimi így válaszolt, egy félkilós kenyérrel a kezében:

– Hülye, én most eszem!”

De találó észrevételeket olvashatunk alkalmi ismerőseinkről is:

„Ezután bementünk egy cukrászdába, ahol a kisasszony így szólt: – Ilyen öltözetben nem jövünk be egy cukrászdába! – mondta erélyesen.

Nem is tudom, hogy jött az az ötletünk, hogy kiránduló öltözetben bemenjünk egy cukrászdába.

Bemehettünk egy bazilikába, de nem egy cukiba.”

„Mentünk rendületlenül, fűben, vízben csak előre. Egyesek agonizáltak a fáradtságtól. Végre megérkeztünk egy nagy rétre, ahonnan senki sem akart tovább menni.

»Elég volt« kiáltással omoltunk a harmatos fűre. A Molnár-Muki-Schlitter triónak már csak nevetni és enni volt ereje. De ahhoz rendületlenül. Csak Vera néni nem szólt egy jajszót sem. Talán nem volt hozzá ereje. Vagy még hangja sem volt. Az Engels térről ugyanis »némán« indult el.

Az édes idillt, »Szinyei Majálisát« az eső zavarta meg. Csak az elefánt cseppek tudták arra kényszeríteni a légiót, hogy tovább menjen. Előttünk volt még két kilométer.

Az első fél hatkor csurom vizesen értek Gézaházára. Nagy üdvrivalgással vonultunk be a turistaházba. Ekkor a gondnok előszaladt és lehordott minket a sárga földig. A turistaházban ugyanis mindenki idegbeteg volt.”

„Ekkor a síkátorokon keresztül elindultunk a romkertbe. A romkertben egy öreg hölgy fogadott, aki addig nem engedett az értékes kövek közelébe, amíg nem tisztáztuk, hogy diákok vagyunk-e vagy csoport. A néni markában tízesek voltak. Miközben magyarázott nekünk, többször a pénzre nézett. A rosszmájú Ricsi rögtön megjegyezte:

– Ránéz a pénzre és rögtön megjön a kedve a beszédre.”

„Ebéd után elmentünk Tácsra. Sajnos azonban nem tudtuk, hogy merre kell menni. Kós odament egy öreg bácsihoz.

– Tessék mondani, merre van Tác?

– Nem tudom fiam, én pont az ellenkező irányban lakom.”

Olykor az önmegismeréshez elengedhetetlen önirónia sem hiányzik:

„Vagy három kilométer után, mikor egy kis falun mentünk keresztül, már csoportokra volt szakadva az osztály. Az egyik ilyen csoport bement egy öreg nénihez vízért. Az szívesen adott nekik. Az egyik hálából így szólt:

– De édes kiskacsái vannak a néninek! – mutatott egy kosárban lévő pihés kis állatokra. A néni elmosolyodott:

– Pestrül gyűttek, kedvesem? – kérdezte.

– Igen – volt a válasz.

– Akkor jó, mert ezek libák – mondta diadalmasan.”

Székesegyházban mezítláb

És most vissza is térnék arra, amiért ezek a részletek ilyen hosszan idézve is szükségesek voltak. Az iskolakerülés célját és okát illetően említettem, hogy sok-sok tényező miatt a gyerekek igénylik a bensőséges emberi kapcsolatokat, s ezekre ilyenkor jó alkalom kínálkozik. A másik, ettől el nem választható célról azonban még nem volt szó, vagyis arról, hogy a közösséggé formálódás mellett miért fontos és mit jelent a korábban kulturálódásnak nevezett cél. A kulturálódást tágabb értelemben használom, mint ahogy első pillanatban eszünkbe jutó képzettársítás diktálná. Beleértem azokat a tapasztalatokat, jártasságokat is, amelyeket az emberek közötti érintkezés különféle területein szerzünk meg felnőttkorunkra. Az idézett részletekből is kiolvasható, hogy a gyerekek viselkedése korántsem mindig kulturált az iskolakerülések idején, amikor számukra eddig ismeretlen tájakon, ismeretlen emberekkel kerülnek kapcsolatba. Mégis szükségük van ezekre a szituációkra ahhoz, hogy előbb-utóbb biztonsággal, félszesség, darabosság nélkül megtalálják a legkülönbözőbb emberekkel az odailló, kulturált érintkezési formát. Otthonosan mozogni a társadalomban ilyen értelemben is fontos és nem is könnyű dolog. Valamennyiünknek megkönnyítheti az életét, ha ebben némi gyakorlatra teszünk szert. Régebbi korokban a szülői ház segített megszerezni ezeket a tapasztalatokat. Ma már nem mondhatjuk ezt általánosnak, különösen a nagyvárosokban, ahol a családi és társas összejövetelek egyre ritkábbak. Már nem a család, hanem az iskola az ismerkedés, a társas élet színhelye. S ha nem maradunk csupán az iskola falai között, megsokszorozhatjuk ezeket a lehetőségeket, sőt természetesebb, véletlenszerűbb és többféle emberi szituációba kerülhetnek a gyerekek.

Persze a szűkebb értelemben vett kulturálódásra, vagyis a művelődésre is gondoltam, amikor iskolakerülésünk céljait említettem. Az átlagos színvonalú gimnáziumok osztályaiba járó gyerekek nemegyszer tőlünk, tanároktól kapják az első olyan élményeket, amelyek révén személyes kapcsolatba kerülnek olyan művészi alkotásokkal, amelyeket addig idegennek éreztek maguktól, vagy csak megtanulni és felmondani való tananyagot láttak bennük. Az emberi kultúra újabb és újabb területein mozoghattak otthonosan, mert már értik, s tetszik. Szóljon erről ismét a *Napló*:

„A második film, amit közösen néztünk meg, Andrzej Wajda Tájékp csata után című filmje volt. Főszereplője Daniel Olbrychski, aki fölveheti bármely színésszel a versenyt.

Miután kijöttünk a moziból, sokunknak volt olyan gondolata, hogy az egészből nem értett semmit. Másnap azonban, amikor közösen megbeszéltük, rájöttünk, hogy mi történt benne valójában. Ezután érdemes megnézni másodszor is, amikor már tisztán látjuk az eseményeket. A film eleje kb. 10 percig néma, illetve a szereplők nem beszélnek. Vivaldi Négy évszak című művéből a Tavasz rész hangzik ...”

Egy másik séta emléke:

„Utána elmentünk a vízvárosi templomba. Itt egy nagyon kedves bácsi volt a vezetőnk. Itt nagyon jól megfigyelhettük a középkori képeket. Ott voltak M.S. Mester leghíresebb képei. Minden kép nagyon tetszett, csupán a templom modernül ronda oltárképe volt pocskék.”

Persze az iskolakerülések és az iskolai magyarórák éppen a művelődésben elképzelhetetlenek egymás nélkül. Ami az órákon a padban ülve érdekes volt, tetszett, élmény volt, az iskolakerüléseken térben és időben létező valósággá lett, olyan, ami jól illeszkedett egy cukrászdai epizód és egy jó focizás közé. Mi valóban gyakoroltuk, amit Petőfitől tanultunk, hogy a művészet szentegyház, hová bocskorban, sőt mezítláb is beléphetni. Valóban ezt szerettem volna: a hétköznap közelébe hozni a művészetet, nem szerettem volna még akaratlanul sem rájuk ragasztani semmiféle sznobizmust, megjátszott csodálatot a művészet iránt. Ahogy az élet apró szituációin, embereken megáll sokáig vagy egy pillanatra a szemünk, ahogy furcsa és váratlan dolgokon mosolygunk, elképedünk, ahogy tetszik egy táj, víz, erdő, úgy nézzük a városok templomait, házait, múkinceseit, a barokk fafaragásokat. Ez persze lehet, hogy csak az első lépés. Sokan lesznek, akik ennél mélyebbre nem törekednek majd soha. De lesznek – és voltak is – olyanok, akiket ezek az első barátkozások később elvezetnek az emberi alkotások bonyolultabb, nagyobb gondolati erőfeszítést kívánó rétegeibe is. Ebben sem törekedtem arra, hogy mindenkit egy mércével mérjünk, és egyáltalán nem akartam azt sem, hogy a művészetet és a hozzá való viszonyt mindennek fölé helyezzük, vagyis a gyerekek értékelésének legfőbb mércéjévé váljon. Nyitottabb, természetesebb, életszerűbb kapcsolat kialakítására törekedtem, már csak azért is, mert ez illett jobban ennek az osztálynak a jellegéhez – és azt hiszem, minden hasonló osztályéhoz is. Biztosan másképp lett volna olyan gyerekekkel, akik kicsi koruktól szellemi légkörben nőttek fel. Velük bizonyára nem itt kellett volna kezdeni. Bár nem lehetetlen, hogy nekik is éppen erre lenne a leginkább szükségük, csak persze egészen más okok miatt.

A kulturálódás e két említett oldala persze nem független egymástól, egymásba át-meg átjátszva szerepelnek, vagyis az emberismeret, viselkedési gyakorlat, a biztonságos mozgás különböző emberi helyzetekben és a művelődés összetartoznak. Hiszen műalkotások őrzik meg élményszerűen a különböző korok szokásait, viselkedési formáit, beszédmódját stb., mégpedig eleven szituációkba ágyazva. Nemcsak a személyes, hanem ez a közvetített, évszázadok alatt felhalmozott emberi gyakorlat is igazi tapasztalattá válhat, ha segítünk átélni és észrevenni a műalkotásoknak ezt az oldalát is. Ezért is választottam egy szót, ami ezt a két, talán különbözőnek látszó célt mégis összekapcsolja egymással. A *Naplóban* is így, egymástól elválaszthatatlanul, egymásba át-meg átjátszva szerepelnek:

„Egyébként Székesfehérvár előkelősége, az, hogy királyi város volt, már a buszjegyek árából is látszik. Míg Pesten 1.50, addig itt 2 Ft. Szóval a Belvárosba mentünk vele. Elsőnek a szemináriumi templomba mentünk. Ez volt az egyetlen eredeti templom. Valóban nagyon szép volt. Bent gyönyörű barokk díszítések mellett áhítatos embereket találtunk. Egyikük meg is kért »szépen«, hogy az isten házáat hagyjuk el. Hát kérem, el is jöttünk.”

S ha már a sokat idézett kulturálódásnál tartunk, mint iskolakerülésünk egyik céljánál, úgy érzem, ennél még egy kicsit el kell időznünk, bár most sem szeretném átlépni a beszámoló köré meghúzott határvonalat. Továbbra is csak megfigyeléseimre szeretnék támaszkodni. Esett már szó arról, mennyire szükséges ez a társadalomban való helytállásnál, abban, hogy az ilyen természetű hiányosságok ne jelentsenek valakinél megoldhatatlan nehézséget, hogy emiatt ne találja meg az őt egyébként emberileg, szellemileg, erkölcsileg megillető helyét a társadalomban. Másrészt a személyiség fejlődéséről is szó

van. Úgy hiszem, a pedagógia mélyén meghúzódik egy olyan ellentmondás, amit csak egy pedagógiai gyakorlatban állandó, folyamatos tevékenységben lehet feloldani. Az ellentmondás egyik tagja azt a tudás- (információ, kultúra- stb.) mennyiséget jelenti, amelyet az oktatás folyamán a tanulónak közvetítenünk kell. Ennek összetétele koronként változik, amelynek tartalmáról mindig lehet és kell is vitatkozni, alapjaiban azonban nem kétséges, hogy egy megfelelő kiterjedésű és mélységű anyag ismertté tételéről van szó. (Ennek az anyagmennyiségnek tantárgyakra való felosztásáról is lehetnek viták. Gondoljunk Németh László hódmezővásárhelyi kísérletére, vagy a régebbi magyar gyakorlatra és mai külföldi példákra a természettudományok tanításában.) Az ellentmondás másik oldalán az a napjainkban már széleskörűen felismert igazság található, ami az önálló munkát, önálló gondolkodást és feladatmegoldást szorgalmazza. Ez a szemlélet a tanulás hatékonyabb módjának tekinti a képességek, készségek fejlesztését, az ismeretek, információk önálló megszerzésén és önálló alkalmazásán alapuló tanulói munkát. A „permanens tanulás” képessége egyre inkább mindennapi követelménnyé, társadalmi gyakorlattá válik. Az ellentmondás nem feloldhatatlan. A személyiség fejlődésében mindkét tényezőnek fontos szerepe van. Ismeretekre éppúgy szükség van, mint a gyorsan avuló ismeretek önálló tanulással történő megújításának készségére. Az a tanulás ma már nem állja ki az idő próbáját, amely csak a passzív reprodukálást és az emlékezetbe vésést jelenti. A megszerzett ismeret műveltséggé csak tevékenység, gyakorlat és önálló munka által válhat. Ez utóbbi színhelye elsősorban a tanítási óra, de ezen kívül kevés kedvezőbb lehetőség adódik, mint az „iskolakerülés”. Gondoljunk a már idézett naplórészletekre, amelyekben nyomon követhető az a folyamat, amely során a nem tagozatos iskolakerülőink fokozatosan kezdtek érdeklődő és gondolkodó, néha értő befogadóivá válni filmeknek, irodalomnak, képzőművészeti alkotásoknak, maguk mögött hagyva azt a fajta magatartást, amely Bertát a templomi persely elleni akcióra készítette.

Mire szabad az idő?

Van azonban más, napjainkban aktuálisnak tekinthető oka annak, hogy iskolakerülésünk egyik fő céljának a kulturálódást tekinttem. Valamennyien szembesülünk azzal a ténnyel, hogy az emberek mindennapi élete átalakul. A szabad szombatok, a háztartások gépesítése, a lakások fűtésének korszerűsödése, az autó, a javuló közlekedési, beszerzési helyzet, a hétvégi telkek, házak elterjedése az egész család, így a gyerekek életében is növekvő szabadidővel járnak. A mai diákokból hamarosan felnőttek lesznek, akiknek gond lesz majd a szabadidő kulturált eltöltése. A felnőttek szabadidejének jellegzetes tulajdonsága, hogy nem pihenés, hanem valaminek a kipihenése. Ezek az időmennyiségek csak ritkán adódnak össze hetekké, hónapokká. Elsősorban naponta néhány órából, hétvégekből, ünnepekből áll. Ezek egy része felhasználható személyiségfejlesztő, jobb életlehetőségeket kínáló továbbtanulásra, hobbi jellegű tevékenységre, közös családi programokra. De akár erről, akár arról legyen is szó, sorsdöntő lehet azoknak az alapoknak megléte vagy hiánya, amelyeket az iskolakerülések során szerezhettek meg. A szabadidő

ismeretlen veszedelmeket is rejthet magában a modern ember számára, a különböző fizikai, pszichológiai, sőt szellemi ritmusok megbontásával (monotónia, unalom, céltalanság, kiüresedés, alkoholizmus stb.). Ezeket a ritmusokat újakkal kell helyettesíteni, lehetőleg olyanokkal, amelyek nem elszegényítik, de gazdagítják az ember személyiségét, és ezáltal egész környezetét.

Nem a futball és az autóverseny ellen vagyok (hogy mennyire nem, az a későbbiekben nyilvánvalóvá is válik), hanem a választható lehetőségek szélesebb köre mellett, amelyek mindegyikében otthonosan mozoghat az abban jártasságot, tapasztalatot szerzett ember.

Ki ül az autóban?

Miután a „kulturálódás” körül majdnem akkora körsétát tettünk, mint amekkora a háromnapos gézaházi kirándulásunk volt egykor, úgy érzem, ki kell térnem még egy kérdésre. Mint az eddigi naplórészletekből kiderült, a kulturálódás, amelynek alanyai és tárgyai az iskolakerülők voltak, elsősorban humán tárgyakhoz tartozó területekről építkezett. Ez következett abból is, hogy én magam magyart és idegen nyelvet tanítottam az osztályban. Másrészt: ha mondjuk a természettudományok egyikéhez-másikához is konyítottam volna, összehasonlíthatatlanul gazdagabbak lettek volna csavargásaink, hiszen (bár büszke voltam, hogy egy-két alkalommal, egy-egy ilyen irányú kérdést meg tudtam válaszolni) például csigáról csak Babits idézett esztergomi versével kapcsolatban beszéltem. Mégis a humán tárgyaknak az egész kulturálódáson belül van még egy sajátos jelentősége, amelyet ki is lehet emelni a sokat használt „humanizálódás” kifejezéssel. A humán tárgyaknak kiemelt szerepük lehet e folyamatban, persze akkor, ha nem élő lexikont akarunk faragni diákjainkból, akik fűjják az életrajzokat, évszámokat, műcímeiket stb. Miben is áll az irodalmi műveknek, képzőművészeti alkotásoknak ez az általános kultúrán belüli sajátos humanizáló szerepe? Hogyan is vág ez össze az iskolakerüléssel?

Az iskolai tantárgyak nagy része egy-egy tudományág alapjait ismerteti meg a gyerekekkel. Az irodalomtanítás is gyakran az irodalomelmélet vagy az irodalomtörténet illesztésére szolgál. A történelemórán megtanulják a gyerekek a történelem nagy összefüggéseit, a társadalmi mozgások alaptörvényeit. Otthon, az utcán, a szülők munkahelyén gyakran nálunk ügyesebb gépek vesznek bennünket körül. A jelenről erős az a tapasztalat, hogy minden fontos esemény, világméretű döntés nélkülünk, az egyes ember nélkül történik, tehát nem is számít – érezheti a gyerek, a gondolkodni kezdő kamasz – mit szeretne, mit gondol, mit tesz *egy* ember. Mindez, az öt különböző oldalról érő, de hasonló tapasztalat odavezethet, hogy sok mindent értékesebbnek fog érezni az *embernél*. Azt fogja érezni, hogy a dolgok meglévő, megismerhető emberi oldala nem érdekes, nem lesz rá érzékeny. Miközben megtanulja tisztelni és értékelni a természeti és társadalmi törvényeket, az ember alkotta gépeket, nem tanulja meg becsülni *magát az embert*. A művészetek abban segíthetnek nekünk, nevelőknek, hogy segítségükkel mindennapi emberi községbe vihetjük a dolgok emberi oldalát. Hogy minden, a történelem egy-egy korszaka,

alakjai emberi arcot nyerjenek. Általuk, ha jól közvetítjük, személyessé válhat a személytelen, a személytelennek hitt. Az iskolakerülések városnézése és benn az iskolában a magyarórák, a filmmegbeszélések mind azt igyekeztek elérni, hogy mindegyiküknek sikerüljön a világban önmagára ismernie, és ha már a nagy, az emberi emlékezet őrizte dolgokban önmagára ismert egyszer valaki, akkor már önmagából jobban megérti a világot s a világból önmagát.

Mindannyian emlékszünk gyermekkorunkból, mennyire örültünk, hogy Móricz megbukott az iskolában, legalább annyira, amennyire ő örült akkoriban, hogy Csokonai is kicsapott diák volt. S a gyerekek is örömmel mosolyogják meg Berzsenyit, akinek diákorában meggyűlt a baja az iskolai fegyelemmel, apakorában azonban annál határozottabb szigorral intette leveleiben fiait az iskolai rend tiszteletére. Ezek az emberi apróságok nem fölösleges intimitások, hanem ezek adják az első motivációt, hogy szívesen olvassuk ezeket az írókat, hogy megszeressük őket. Az ember olyan, és hát még a gyerek, hogy amit szeretünk, azért erőfeszítésekre is készek vagyunk.

Múzeumokban, kiállításokon járva hányszor látunk olyan gyerekcsoportokat, amelyek rájuk kényszerített fegyelemmel, de unatkozva, a képekre alig-alig rápillantva vonulnak végig a termeken fáradt tanárok kíséretében, akik azon izgulnak, nem veszett-e el máris egy közülük. De mindannyian tudjuk azt is, hogy egy kis erőfeszítéssel el tudjuk azt is érni, hogy a gyerekek figyelmesen, érdeklődéssel vizsgálják meg egy-egy kiállítás képeit. Csak előre, még a kiállítás előtt meg kell szeretnünk a festőt, és néhány képén – reprodukcióban – bemutatni egy-egy érdekes megoldását.

Mi is ezt tettük a Chagall-kiállítás előtt. A reprodukciók először nem tetszettek, sőt kifejezetten mulatságosnak tartották a repülő jegyespárokat, a hatalmas kakast az Eiffel-torony mellett, vagy ugyanott egy falut, ballagó tehénnel. De azt mindenki bevallotta, hogy ha az ember nagyon szerelmes, akkor tényleg úgy érzi, boldogságában már repülni is képes. És azt is mindenki elismerte, hogy ha egy életen keresztül távol kellene élnie, mondjuk Óbudától, álmaiban, képzeletében biztosan maga előtt látná, vagy egy-egy idegen város valamelyik szűk kis utcájába befordulva hihetné egy pillanatig, hogy az otthoni házak között jár.

Ha mindenütt olyan dolgokkal találkozunk, amik bennünk is megvannak (persze először meg kell tanulni megfigyelni, észrevenni, ami bennünk van; az önreflexió képessége is fejleszhető, fejlesztendő), akkor már nem érezzük őket idegennek vagy nevetségesnek, és a magunk helye a világban sem fog már jelentéktelennek tűnni. Akkor már olyan dolgokat is magunkba építhetünk, amik addig csak lehetőségekként éltek bennünk, de mi magunk sem tudtunk a létezésükről.

Mennyi-mennyi emberi helyzetbe képzelhetjük bele magunkat az először unalmasnak tűnő könyvek által. Így jártak az *Antigonéval* elsőben. Folyton panaszkodtak, amíg olvasniuk kellett, hogy „milyen unalmas”, „meg miért van versben írva, ez kibírhatatlan”. Hogy „mindenki annyit beszél, hogy nem bír az ember a végére jutni a mondókájuknak”. Amikor mégiscsak túl voltak az olvasáson, többen is kijelentették, hogy bár „itt-ott kicsit érdekes volt, az egész azért mégsem tetszett.” Amikor aztán arról kezdünk beszélgetni, hogy melyik szereplő hogyan is gondolkodik a világról, milyen álláspontja miatt kerül ellentétbe a többiekkel, és kinek van igazsága, elfeledkeztek minden másról, és mindenki

szenvedélyesen érvelt a maga választottja mellett. Kós Zsuzsi például – aki Antigoné lelkes híve volt – heves szócsatákat vívott a Kreont védelmező „realista” fiúkkal, mint pl. Peterdi Péter, Benedek Miki, Batta („mégiscsak rendnek kell lenni”). Megvetéssel mérte végig az Iszméné-pártiakat, akik közé pl. Korondi Kati is tartozott. („Mit is tehetne az ember olyan hatalmasokkal szemben, mint Kreon” – mondta Kati. Gál Edit is azon a véleményen volt, hogy „ilyen helyzetben szépen csöndben kell maradni, el kell titkolni, kivel érez az ember.”) A jó néhány óráig tartó drámaértelmezés (és vita) végére már az volt a közvélemény, hogy „milyen izgalmas volt ez a dráma, nem is gondolta volna az ember”. Az utána következő dolgozatban (Kreon vagy Antigoné; Őr voltam az Antigonében) már kiforrott véleményekkel találkozhattam. Akkor már sok-sok emberi-etikai probléma személyes (és közös) végiggondolása volt mögöttünk.

Szinte mindez újra lejátszódott a *Julius Caesar* esetében is. A kezdeti ellenérzések után ugyanolyan szenvedélyes vita folyt arról, hogy mi is volt Caesar korában a „történelmi szükségszerűség”, a köztársaság vagy a császárság, és ha az utóbbi, érdemes volt-e Brutusnak a császárság ellen fordulnia. Kós Zsuzsi most is hevesen tiltakozott még a gondolatára is annak, hogy valami rossz – emberileg rossz – szükségszerűség mellé álljon. A Cassius-pártiakkal arról vitatkoztak, hogy Cassius módszerei köztársasághoz vezettek volna-e, hiszen az eszközei, amiket használni akart, nem voltak méltók egy köztársasághoz, megváltoztatták volna magát a célt is („Szerinted különböztek valamiben is Cassius módszerei Caesarétól?” – kérdezte indignálódva Zsuzsától Peterdi.). Az Antigonében, a Julius Caesarban olyan emberi helyzetek váltak világossá, történelmi helyzetek kerültek olyan közel, mint legtöbbször jó ismerőseink sem.

Így humanizálódtunk a művészet által két éven át. Így kaptak rá lehetőséget, hogy személyes élmények alapján bekapcsolódjanak a felhalmozott emberi értékek folyamatába, hogy mindenki a maga módján örököse lehessen ezeknek, mert tudja, neki szólnak, és róla. Minden generációnak, miközben él, dolgozik és újra törekszik, nevelődése során magáévá kell élnie az előtte felhalmozódott emberi tapasztalatokat (és nem csak a tudást) a világról, az emberről, önmagáról. Ezt értettem tulajdonképpen humanizálódáson. Ebben szerettem volna segíteni, ezen az úton szerettem volna elindítani ezeket a gyerekeket az iskolakerüléseken és az iskolában egyaránt.

Ennek a hatása aztán sok más területen is észrevehető volt. Például Batta Jóska esetében, akitől már az első évben kimerítő ismereteket lehetett szerezni az autóversenyzésről, s néhányszor én is odafigyeltem előadásaira. Gyakori eset volt az iskolakerülések különböző szüneteiben, amikor Batta nyugodt, csendes hangján Jackie Stewart magánéletéről vagy Emerson Fittipaldi viselt dolgairól beszélt. Batta szívóssága felért a legmodernebb terepjárókéval. Mindig készségesen megszakította beszédét, ha bárki bármivel közbevágott, és ezzel a versenypályáról elirányította a hallgatóság érdeklődését. Batta azonban résen állt, és az első, akár csak pillanatnyi csendben is pontosan ott folytatta a Grande Prix-k összetett pontversenyének ismertetését, ahol abbahagyta. Még senki sem adta össze, hány órát volt képes erről beszélni. A vitathatatlan és elementáris technikai érdeklődés mellett azonban volt még Batta előadásaiban egy állandó mozzanatsor, ami általában a humanizálásnak nemcsak lehetőségéről, hanem igényéről is megerősített, amely öntudatlanul ott élt a gyerekekben.

Miről is van szó? Batta számára a különböző autótípusok technikai – és ezért számomra megközelíthetetlen – érdekességein túl, az autóversenyzés humánus értékek kimeríthetetlen tárháza is volt. Ami őt vonzotta: a versenyzők *bátorsága*, *menő* volta, a mindenkor *kockázatvállalás*, az *ötletesség* és *találékonyosság* – mind fontos emberi tulajdonságok. A versenyzőknek nem csupán a versenyautójuk és márkájuk minden technikai részletét kellett ismerniük, de önálló módosításokra is készen kellett lenniük. Néha rögtönözve is végre kellett hajtaniuk a verseny adott pillanatában fontos változtatásokat autójukon. A *fegyelem*, a *lemondás*, amellyel mindent alá kellett rendelniük életükben a versenyzésnek („alkohol egy korty sem”), a *gyakorlat és rutin*, amely a különböző versenyzők kanyar-technikáját, helyezkedését meghatározta, mind-mind az emberi értékek meghatározó szerepét mutatták egy sikeres versenyzői pálya háttérében, a technika csillogó felszíne mögött. És ez az érzékenység a humánus értékek iránt lassan más területekre is kiterjedt. Itt utalnék vissza arra, miért is éreztem azt, hogy mindannyiunk számára fontos, életbevágó kérdés, hogy felnövekedésünk egyben humanizálódásunkat is jelenti-e vagy sem. Ha neveltetésünk során a humanizálódásunk sikeres volt, akkor tudunk a mélyebb emberi értékek létezéséről, akkor képesek vagyunk igazi emberi kapcsolatokra, akkor fel tudjuk ismerni azokat, akik ebben hozzánk hasonlóak, akkor otthonosabb és melegebb viszonyba kerülhetünk a tárgyakkal, az életünk nem szűkül be olyan könnyen gépies teendőink napi láncolatává. Talán akkor ráérezzük a valódi és az álértékek különbségére. Talán akkor emberibb környezetet tudunk teremteni a gyermekeink számára is.

Csépe Kitti és Egresi Lajos: Épületraajz (tus)

A hagyományos grafikai és festészeti eljárásokkal készült tanulmányok keretében számos témát dolgozunk fel. Az alkotások többek között beállított testcsoportokról, organikus és mesterséges formákról, csendéletekről, belső térrészletekről, épületekről, utcaképekről készülnek. Hangsúlyos szerepet kap a formák struktúra-anyag-szín-funkció egységében történő értelmezése, a térlátás és arányérzék fejlesztése, fény-árnyék viszonylatok és textúrák érzékletes megjelenítése. Célja, hogy a hallgatók képessé váljanak a látvány értelmezésére és birtokába kerüljenek az alapvető rajztechnikai tudásnak.